

Vem var Olof Hermelins farfar?

*En artikel ur Släkthistoriskt Forum nr 1 2005
Av Anita Carlstedt*

I boken "Olof Hermelin", tryckt i Lund 1953, skriver Sven Olsson att han i sitt arbete med boken använt material från Samuel Älfs Hermelinsamling. Älf var verksam under senare hälften av 1700-talet. Det var även Daniel Tilas, som påstås ha korresponderat med Älf. Om Tilas skriver Sven Olsson: "Sina uppgifter om Hermelins läktskapsförhållanden har Tilas fått från Fernow."

Erik Fernow föddes i Filipstad i Värmlands bergslag år 1735 och han dog 1791 i Kristinehamn. Hans handskrift "Philipstads Slägter" har legat till grund för många missuppfattningar.

Detta Fernows ej avslutade arbete, med många strykningar och tillägg, ger ett intryck av att vara en s.k. kladd. Han skriver däri: "Denna tål mycken rättelse när jag kommer til mina utdrag ur Domböckerna". Och i slutet av sin doktorsavhandling på latin från 1764, översatt till svenska av Magnus Jungblom, säger Fernow: "Det jag här börjat skriva om Värmland må fullföljas av landsmän, som äga både större skicklighet och större resurser än jag."

Jag har i många år studerat 1600-talets historia rörande Filipstad och området närmast söder därom genom att huvudsakligen läsa domböckerna. Orsaken till att jag började med detta var att jag ville komma närmare den tid, då platsen där jag bor började befolkas och för att kunna tolka alla gamla lämningar. Men nya spörsmål uppstår hela tiden och med dem hamnar man längre och längre bort i andra bygder.

I många skrifter av annat slag har som källa ofta angivits Fernows "Philipstads Slägter". Det är som om en kedjereaktion pågått genom att författarna hänvisat till dem som tidigare behandlat samma ämne, och längst bak i kedjan finns Erik Fernow, som helt orättvist får ta ansvaret för alla felaktigheter.

Vem var Olof Hermelin?

Olof Nilsson Hermelin blev 1702 adlad av Karl XII och därefter befordrad till kansliråd m.m. Han följde konungen under dennes fälttåg utomlands. Efter slaget vid Poltava år 1709 hördes aldrig mer något ifrån honom. (Dessa uppgifter har jag tagit från andra skrifter!)

Olof Nilsson Hermelins far var Nils Månsson, rådman och borgmästare i Filipstad omväxlande under de flesta åren från 1638, då han avlade sin rådmansed, fram till hög ålder. Han var också handelsman, men inte hammarsmed. Att borgmästaren Nils Månsson är Hermelins fader kan ses i de rådhusprotokoll där Olofs svågrar är desamma som Nils Månssons mågar.¹

Någon uppgift om när Olof föddes har jag inte kunnat hitta i Filipstads födelsebok. Däri saknas tyvärr åren 1653–1656. Visserligen finns där antecknat en Olof, som döptes i januari 1658, men där står: "Döptes Nils Hammarsmeds Son k: Olof" och tillagt med annan handstil "til äfventyrs Olof Hermelin".

Detta kan dock inte vara borgmästarens son. Den "wälaktade borgmästaren Nils Månsson", som även i ett protokoll betitlas "vår medborgare och Rådhsförwandt Ehrligh och beskedeligh Man Nils Månsson", antecknas inte

som ”Nils hammarsmed”.² Speciellt som han 1658 återigen har suttit några år i rätten som borgmästare. Samtidigt finns inom staden två andra ”Nils Månsson”, en hammarsmed och en spiksmed. Och utanför staden inom Färnebo härad finns ytterligare några ”Nils Månsson”. För att män med likadana namn skulle kunna identifieras, noterades vanligtvis deras yrke eller boplats.

Den försvunna gravstenen

En teckning föreställande en gravsten finns avbildad i Rolf Lagerborgs bok ”En Wärm-landssläkts öden” (Nordstedts förlag 1919) och påstås vara gjord av Erik Fernow. Originalen lär finnas i ovannämnda Daniel Tilas samlingar. Gravstenen, vars existens har bekräftats endast av denna avritning, upptar namnen på borgmästare Nils Månsson med två hustrur och deras barn. Det uppges också att den aldrig kommit till användning utan sålts till Finshytan. Det troliga är att Nils Månsson blivit missnöjd med stenen. På teckningen finns några obegripliga detaljer i texten och ingen plats är lämnad för döttrarna Anna och Christin, som föddes 1659 och 1660. Därför föredrar jag att inte fästa någon vikt vid denna gravsten, utan endast lita på egna säkra uppgifter.

Nils Månssons första hustru hette Anna, vilket står i mantalslängden för år 1654. Uppgiften om hennes patronymikon (Nilsdotter?) lär ha endast Fernow som källa och jag har ännu inte återfunnit det i domböckerna. I rätten 1653 meddelar borgmästaren ”att han hafwer een siukligh hustru som dhe alla well wetta”.⁴ Eftersom dödboken börjar först år 1664, vet vi inte exakt när hustru Anna dog. Kanske någon uppgift gömmer sig i domböckerna.

Nils Månssons andra hustru hette Karin Andersdotter, vilket kan ses på flera ställen i domböckerna.⁵ Hon var änka efter borgmästaren Oluff Pedherson i Kristinehamn, som dog den 18 april 1656. Detta bekräftas också genom att änkans son Anders Olufsson Roman förekommer i Filipstads rättsprotokoll.⁶ Karin är troligen Olof Hermelins moder eftersom

han, som brukligt var, synes vara uppkallad efter hennes nyss avlidne man. Han bör då vara född tidigast i början av 1658 och det kan ju ha skett hos någon nära släkting till modern i en annan socken.

Olof Hermelins syskon

Följande barn och mågar till Nils Månsson har jag funnit i domböckerna:

- *Elisabeth Nilsdotter Hermelin* i Daglösvisken, gm Nils Persson, som kallas N. Månssons ”första måg”.⁷
- *N.N. (Maria?) Nilsdotter* från första giftet med Anna, gm Johan Herwegh, som var son till Jacob Herwegh och Simon Skragges syster Karin.⁸
- *Anna Nilsdotter* troligen född i andra giftet med Karin, gm tullförvaltaren Erik Kiör-ling.⁹
- *Kerstin Nilsdotter Hermelin*, född 1660, gm 1:o Olof Larsson Lidberg och 2:o Petter Trast.¹⁰
- *Måns Nilsson*, salig år 1674. Möjligtvis kan det vara han som begravdes i Brattfors år 1668, ”född på Näset, lemnat twenne barn”.¹¹
- *Mårthen Olsson*. I mantalslängden för år 1654 står ”Borgm. Nils Månssons son Mårthen Olsson”. Denne bör vara en styvson och son till Anna i ett tidigare gifte.

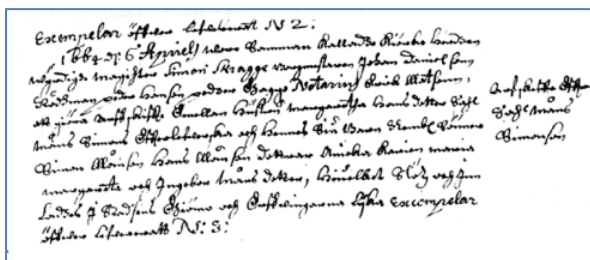
År 1673 begravdes ”BorgMest: Sahl: Nils Månssons lekamen 67 åhr gammal”.

Två borgare blev en

Måns Simonsson och Måns Skraddare var två Filipstadsborgare, som Erik Fernow har gjort till en i sin antavla No. 17. I Filipstads rådhusrätts protokoll från den 15 januari år 1666 står:

”1664 d: 6 Aprill woro samman kalladhe Kiörkioherden Wyrdighe Magister Simon Skragge, Borgmestaren Johan Danielsson, Rådman Peder Hanson, Pedher Gaggo, Notarius Erick Matsonn, att göra Arffskiffte emellan Hustru Margaretha Hansdotter Sahl: Måns Simons Effterlefwerska och hennes siu Barn Nembl Sønner Simon Månson, Hans Månson, dotterar

Anicka, Karin, Maria, Margareta och Ingebor Månsdotter, huilket Slötz och Innladhes i Stad- sens Giömo och Erffwingarna lijka excempelar öffwer lefwereratt N:3.”

Arvskiftet efter Måns Simonsson i domstolsproto- kollet från 1666 15/1.

Observera! Ingen son Nils! Här är beviset på att Olof Hermelins påstådda Skraggeanor inte kan komma genom borgmästaren Måns Simonsson i Filipstad, vilket Rolf Lagerborg påstår i sin bok.

Måns Simonsson var handelsman, rådman och senare också borgmästare i Filipstad. Han var inte hammarsmed, en uppgift som cirkulerar i många skrifter. De välbärgade männen ägde delar i både hamrar och hyttor, men hade andra i sin tjänst, som gjorde arbetet. Han hade sin moder boende hos sig 1640 enl. 1641 års mantalslängd, och svärmodern, ”Sal: Richard Skåtes effterlefverska”, fanns i Göteborg.¹²

När hustrun Margareta Hansdotter avlidit i Filipstad år 1686 står det i dödboken: ”B: dhen fordom hederlige nu mehr hoos gudh Sahl: Matronans H: Margaretas Rattkens lekamen BorgMest: Måns Simonssons effterlefverska”, (ingen ålder är angiven). Självs nämns han som avliden i ett protokoll från 1657. Sonen Simon kallas för ”den yngre” för att kunna skiljas från den andre Simon Månsson ”gamble”.¹³ Den senare hade en syster Sigrid i mantalslängden för år 1654, och han begravdes 1673 ”wid pass 69 ell:r 70 åhr gammal”.

- Sonen *Hans Månsson* dog endast 25 år gammal år 1667.
- Dottern *Annika*, den äldsta ”och först af barnen myndigh”, var gm åldermannen för

smederna Hindrik Funke.¹⁴ Hon begravdes den 7 juni 1693, 58 år gammal.

- Dottern *Maria* var gm 1:o befallningsman- nen Göran Pedersson på Utherud och Agnhammar,¹⁵ och 2:o Anders Gadd.
- De övriga tre systrarna *Karin*, *Margareta* och *Ingeborg Månsdöttrar* har jag inga uppgifter om ur domböckerna.

Ännu ett arvskifte

I ett protokoll från den 20 november 1671 står: ”Så förekom Rådman Pädher Swensson och badh Rätten wille i stadsprotocoll låta infatta dhen förlickningh, som Sal: Måns Elofssons Enkia, hans Swermodher, hafwer medh sina barn och Erfwingar ingått Nämbl: A:o 1671 d: 11 Novembr hafwe wij samptl:e Sal: Måns Elofssons Erfwingar som undherskrefne ähro, giort ett riktigt Slut och föreningh medh wår K: Modher, Swermodher och Mormodher, om dhen Gårdh som wår Sal: Fadher, Swerfadher, fadher- och modherfadher åtte, tillika medh migh sin Efterlätne Enckia Ingeridh Hinricks- dotter, såledhes att...”

Måns Elofsson skraddare, rådman och borg- mästare i Filipstad, är salig i mantalslängden 1659. Hans hustru Ingrid Hinriksdotter är salig 1676.¹⁶

Deras barn och mågar är:

- *Torsten Månsson*, gm Ingeborg Wintzens- dotter, änka efter Peder Gunnarsson.¹⁷
- *Henrik Månsson Schroderus*.
- *Elof Månsson Schroderus*
- *Måns*, vars son Per blir bestulen i sin far- moders hus.¹⁸
- *Elisabeth*, gm borgmästaren Jon Jonsson (Fernell).¹⁹
- *Christina*, gm rådman Peder Svensson i hans 1:a gifte.²⁰
- *Anna*, gm 1:o Toutzeng Wintzensson, som dog d. 30 oktober 1662.²¹ Gm 2:o Ingemar Larsson (Thingwall). Anna Månsdotter är salig den 28 februari 1667.
- *En dotter*, gm mäter Noc Werlen.²²

Inte heller här finner man någon släktförbin- delse med borgmästaren Nils Månsson.

Varför kalla sig Skragge?

Det har skrivits att Olof Hermelin först brukade kalla sig "Skragge", vilket de "riktiga" Skraggarna i Filipstad, kyrkoherden Simon Skragge och hans barn, ogillade. Vid den här tiden verkar det ha blivit populärt att inte bara nöja sig med sitt patronymikon. Ibland antog man då ett "finare" tillnamn hämtat från tidigare släktled på kvinnosidan.

Om Nils Månsson eller hans första hustru Anna verkligen varit en "Skragge", borde deras dotter Elisabet tagit sig det namnet i stället för "Hermelin", som hon heter i häradsrätten år 1694. Inte heller deras son Måns kallas för Skragge. Det är förståeligt att Skraggarna protesterade, om Olof inte hade en enda droppe blod av den "rätta" sorten.

Jag tror mig ha funnit en förklaring till varför Olof Nilsson först tog sig tillnamnet Skragge. En halvsyster till Olof, (Maria?), var gift med kyrkoherden Simon Skragges systerson Johan Herwegh, en "äkta" Skragge. Men inte heller genom detta svågerlag har Olof Hermelin något Skraggeblod i sig, så protesterna är fortfarande befogade.

Ny forskningsuppgift

Om någon, som uppmärksammat detta, blir intresserad av att forska vidare, vill jag nämna följande: Det har skrivits om att kyrkoherden Bengt Andersson Bergium i Nyed socken "slösade så mycken godhet över" Karin Andersdotters son Olof (citrat ur Sven Olssons bok). Det anses därför icke osannolikt att denne kyrkoherde var broder till Karin. En intressant uppgift finns i rådhusrätten den 8 december 1685. Där står "Näst instelte sikh för Rätten försichthigh Olof Larson (Lidberg), som för dhetta tientt Sahl: Kiörkoherden Magister Bengt Bergium och sedhermehra des Effterlembnadh Änckia, hwillken sikh befrigat och till ächta bekomitt Sahl: Borgmestr Nills Månsons Dotter, tienstel: begiärandes dhet honom måtte tillåtas få wijna burskap her i staden..."

I "Hammarö en hembygdsbok" från år 1957 står på sid. 583:

"Hermelinarna har ej glömt bort sin stamfaders första hemort i Sverige, Hammarön. Den 16 juni 1956 hade de här släktmöte. (...) Det var ett ögonblick av historisk betydelse för slakten Skragge-Hermelin."

Skall man skratta eller gråta?

Kom med bevis!

Vem var Olof Hermelins farfader?

Skriv gärna till mig, dator saknas. Det vore roligt om någon hade en intressant pusselbit.

Adressen är

Anita Carlstedt, Bjurbäckens gård 1, 688 91 Storfors

Källor:

Alla noter hänvisar till Rådhusrätten i Filipstad, Göta Hovrätts arkiv, utom not 7, där HR = Färnebo häradsrätt, Värmlands län.

- 1) 1638 23/4, 1691 16/3, 1694 19/2
- 2) 1651 23/8
- 3) 1637 24/4, 1678 sid. 5
- 4) 1653 sid. 47
- 5) 1674 26/1, 1676 sid. 38
- 6) 1683 sid. 34
- 7) 1674 sid. 9+33, 1686 13/12. HR 1694 sid. 499
- 8) 1674 sid. 3
- 9) 1683 21/5, 1688 19/11
- 10) 1683 19/11, 1685 sid. 129, 1694 16/4, 1694 22/6
- 11) 1674 3/2
- 12) 1651 7/7
- 13) 1670 sid. 89
- 14) 1674 sid. 131
- 15) 1678 sid. 21, 1682 31/7
- 16) 1676 sid. 27+40+43
- 17) 1668 26/10, 1673 17/2, 1675 16/3
- 18) 1671 26/6
- 19) 1694 26/11
- 20) 1691 28/4
- 21) 1666 15/1, 1667 sid. 7
- 22) 1667 sid. 59